

ЕДИЦИЈА

ЈУХОРСКИ ЗАПИС

ЈУХОРСКА ЧТЕНИЈА

ЗВЕЗДЕ НАД ЈУХОРОМ

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

СВОЈНОВО - КРУШЕВАЦ

2020

ЕДИЦИЈА
ЈУХОРСКИ ЗАПИС

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

ЈУХОРСКА ЧТЕНИЈА
ЗВЕЗДЕ НАД ЈУХОРОМ

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ КРУШЕВАЦ
УДРУЖЕЊЕ ЗА КУЛТУРУ И УМЕТНОСТ ЛОГОС СВОЈНОВО

За издавача

Ненад Соколовић
Ненад Васковић

Уредници

др Дмитар Атанасов
проф др Голуб Јашовић
проф др Предраг Драгојевић
др Ивица Тодоровић
др Иван Бецић

Уређивачки одбор

др Момчило Исић, научни саветник, др Дмитар Атанасов, PhD Ergan Karakoç Assoc. Prof, проф др Голуб Јашовић, проф др Предраг Драгојевић, др Бранко Надовеза, научни саветник, проф др Радован Радовановић, др Ивица Тодоровић, научни саветник, проф др Дејан Антић, PhD Ali Serdar Mete, др Иван Бецић, виши научни сарадник, др Срђан Ж. Словић, виши научни сарадник, др Мирослав Поповић, научни сарадник, др Катарина Вучић, др Кристиан Јерић, Костјантин Рахно, старшиј научовий співробітник, мр Зоран Вучић, мр Небојша Ђокић, А. В. Калиниченко, кандидат історичних наук, асистент, Ненад Соколовић, Оливера Думић, мр Методије (Марковић), Ненад Васковић.

Стручни редактори

Оливера Думић
Никола Миловић

Адреса издавача
Историјски архив Крушевац, Мајке Југовића 6, 37000 Крушевац

ISBN 978-86-80836-37-9.

Тираж: 200 примерака

Штампа: SaTСIP doo, Врњачка Бања

ЕДИЦИЈА
ЈУХОРСКИ ЗАПИС

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

ЈУХОРСКА ЧТЕНИЈА
ЗВЕЗДЕ НАД ЈУХОРОМ

СВОЈНОВО - КРУШЕВАЦ
2020

THEMATIC COLLECTION OF PAPERS

JUHOR READINGS
STARS ABOVE JUHOR

EDITORS

PhD Golub Jašović, prof

PhD Dimitrij Atanasov

PhD Predrag Dragojević, prof

PhD Ivan Becić

PhD Ivica Todorović

САДРЖАЈ

ЈУХОР	11
Душан Рашковић ИСТОРИЈСКА ГЕОГРАФИЈА СКОРДИСКА НА ПОДРУЧЈУ ЦЕНТРАЛНОГ ПОМОРАВЉА, ТОПОГРАФИЈА И НАЛАЗИ	13
Живојин Андрејић СЕЛО ГЛЕДИЋ, ГЛЕДИЋКЕ ПЛАНИНЕ И СРПСКО – ДУБРОВАЧКА ВЛАСТЕЛА ГЛЕДИЋ?	25
Небојша Ђокић, Оливера Думић ЦРКВЕ У ДОЊЕМ ТЕМНИЋУ ЦРКВЕ У ВАРВАРИНУ, ОРАШЈУ, БОШЊАНУ И ГОРЊЕМ КАТУНУ	31
Ђорђе Петковић ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ДУХОВНОГ ПРОСТОРА ТЕМНИЋА	71
ИСТОРИЈА УМЕТНОСТИ	103
Александра Димитријевић ПОЈАВА БАЛКАНСКИХ АНАХОРЕТА У ГРАЧАНИЧКОМ ЕКСОНАРТЕКСУ И ЗНАЧАЈ ЊИХОВОГ КУЛТА У ПЕРИОДУ ПОСЛЕ ОБНОВЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ	105
Ивица Марковић ГЕНЕЗА ИКОНОГРАФИЈЕ ПРЕМУДРОСТИ У СПОМЕНИЦИМА ГРАДИТЕЉСКЕ ЕПОХЕ НЕМАЊИЋА ИЗ ПРВЕ ПОЛОВИНЕ XIV ВЕКА	111
Небојша Ђокић, Ана Митић Стошић МАНАСТИР ПРЕОБРАЖЕЊА ГОСПОДЊЕГ У КОЗЈЕМ ДОЛУ	129
ЕТНОЛОГИЈА	139
Ивица Тодоровић ОСВРТ НА ФЕНОМЕН АНТИСРБИЗМА И НЕКЕ ЊЕГОВЕ ПОСЛЕДИЦЕ	141
Костјантин Рахно БЛУКАЈУЧИ ВОГНИ Й БУРЈА: ДУШИ ПОМЕРЛИХ НА ДАХУ	171
Katica Naglić USKRSNI OVIČAJI U STARČEVU I OPOVU	179
ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА	191
Прохненко И.А., Калиниченко В.А. ЗАВОЕВАНИЕ ВЕНГРАМИ ВОЖДЯ АЛМОША СЛАВЯНСКОГО КНЯЖЕСТВА ДУКИ ЛАБОРЦА – РЕАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ НАСЕЛЕНИЯ ВЕРХНЕГО ПОТИСЬЯ КОНЦА IX - НАЧАЛА X ВВ. Н.Э. ИЛИ ОЧЕРЕДНОЙ РЕГИОНАЛЬНЫЙ МИФ?	193
Драган Зајић ОСТАВА НОВЦА ЦАРА УРОША СА КОСМАЈА	205
Димитър Викторов Атанасов КОСОВКА ДЕВОЈКА. КРАТКА ИСТОРИЈА И ИДЕОЛОГИЈА НА ВИЗУАЛНИЈА ОБРАЗ	209
Јован Вучић ДЕСПОТ ЈОВАН УГЉЕША И УСПОСТАВЉАЊЕ ВЛАСТИ НАД СЕРСКОМ ОБЛАШЋУ	223
Славољуб Бојић МИЛОСАВ ПЕТКОВИЋ БРАЉИНАЦ РАТНИК, СУДИЈА, ПОЛИТИЧАР	231
Мирослав Поповић ПРИЛОЗИ ИЗ ЖИВОТА НАЧЕЛСТВА И СУДА ОКРУГА ВАЉЕВСКОГ 1840-ТИХ	239
Маја Видовић ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ У ЕЈАЛЕТУ БОСНА У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВИЈЕКА (ДО ПРВОГ ПОХОДА ОМЕР - ПАШЕ ЛАТАСА)	245
Димитрије Живановић МИСИЈА ОМЕР-ПАШЕ ЛАТАСА У ЈУЖНОСЛОВЕНСКИМ КРАЈЕВИМА	259
Момчило Исић ПИСМЕНОСТ У ТИМОЧКОЈ КРАЈИНИ КРАЈЕМ 19. И ПОЧЕТКОМ 20. ВЕКА	273
Кристиан Јерић ИСТОРИЈА ДЕОНИЧАРСКОГ ДРУШТВА СОМБОРСКО - СТАРОБЕЧЕЈСКЕ ВИЦИНАЛНЕ ЖЕЛЕЗНИЦЕ ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	285
Сузана Југовић ПРОПАГАНДА ПРЕД ДРУГИ БАЛКАНСКИ РАТ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ СРПСКЕ ШТАМПЕ	305

Данко Михајловић ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ У СРЕЗУ ФОЧА У ДОБА КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА 1918-1929. ГОДИНЕ	311
Иван Бецић ПАРАЋИНСКА БАНКА А. Д. ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА	333
Зоран Стевановић, Милан Петровић, Синиша Голубовић ЖИВОТ И ДЕЛО РУЖЕ ЛЕРИНЦ, ПРОФЕСОРА ДРЖАВНЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У АЛЕКСИНЦУ	343
Вања Узелац ЛОГОР У БАЧКОЈ ТОПОЛИ ЗА ВРЕМЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА	349
Снежана Алексић ТРАНСФОРМАЦИЈА КАПИТАЛА И ВЛАСНИШТВА НАД КАПИТАЛАОМ У ЈУГОИСТОЧНОМ СРЕМУ ОД СРЕДИНЕ ХVIII ВЕКА ДО ДАНАС	357
Дејан Антић, Ивана Груден Миљентијевић ЗНАЧАЈ МЕМОРИЈАЛНИХ КОМПЛЕКСА НА ПРИМЕРУ МЕМОРИЈАЛНОГ КОМПЛЕКСА „12. ФЕБРУАР“	385
Aleksandar M. Gajić MILAN OBRENOVIĆ AND THE IMPROVEMENT OF THE SECURITY SYSTEM OF KINGDOM OF SERBIA 1897 - 1899: MILITARY REFORMS	391
Ercan KARAKOÇ, Ali Serdar METE MACHINE GUNS IN THE OTTOMAN ARMY AND BALKAN WARS EXPERIENCE	401
Небојша Ђокић ВЕРЗИЈЕ АЕРОПЛАНА БРЕГЕ 19 У НАОРУЖАЊУ ВАЗДУХОПЛОВСТВА ВОЈСКЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ	413
Юриј Игоревич Пашолок RENAULT R 35 КАК НАГЛЯДНАЯ ДЕМОНСТРАЦИЯ ПОЖЕЛАНИЙ ФРАНЦУЗСКИХ ВОЕННЫХ И СУРОВОЙ РЕАЛЬНОСТИ	441
Алексеј Јурьевич Хлопотов САМЫЙ ПРОЖОРЛИВЫЙ ТАНК СОВЕТСКОГО СОЮЗА	445
Иван Кочин РАТ МИНАМА НА ЖЕЛЕЗНИЧКИМ ШИНАМА	451
Robert Miler ОПЕРАЦИЈЕ 4. АРМИЈЕ 1945. S POSEVNIM OSVRTOM NA DJELOVANJA TOKOM RIJEČKE OPERACIJE	465
Оливера Думић ПРИЛОГ ПОЗНАВАЊУ ТЕХНИКЕ РАДА САВРЕМЕНИХ ОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ	477
ЈУХОРСКИ НАТПИС	485
Катарина Вучић ТРАНСПОНОВАЊЕ ИСТОРИЈЕ У ДЕЛУ ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА – ИГЊАТОВИЋЕВИ ЈУНАЦИ У ПРЕСЕКУ ЕВРОПЕИЗАЦИЈЕ И ДЕНАЦИОНАЛИЗАЦИЈЕ	487
Голуб Јашовић ИМЕНОСЛОВ СЕЛА ВЕЛИКА КРУШЕВИЦА У ЛЕВЧУ	497
Зоран Вучић „ЖЕНИДБА ДУШАНОВА“ – МИТОЛОШКИ И ЛЕГЕНДАРНИ ПОДТЕКСТ	507
Срђан Словић ХАБЕРМАСОВА КРИТИЧКА ТЕОРИЈА ДРУШТВА	517
Зорица Сорак ЛИЧНИ НАДИМЦИ У СЕЛИМА КОПАНИЧКЕ ОБЛАСТИ У ОПШТИНИ ЛЕПОСАВИЋ	523
Александра Јовичић СВЕТ КАО НЕПОЧИН – ПОЉЕ (СЛИКА ГРАДА У ПОЕЗИЈИ ВАСКА ПОПА)	535
Марија Запутил ЛЕКСЕМЕ КРОЗ ВРЕМЕ	541
Славица Јовановић ЕПСКА СРБИЈА И КОСОВСКИ МОТИВИ У ПОЕЗИЈИ ЉУБИШЕ ЂИДИЋА	543
Ђорђе Петковић АНА МИТИЋ СТОШИЋ, <i>МИРИСИ РАЈА</i> , УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА, ВРАЊЕ, 2019	551
Ана Митић Стошић БРАЦИНА БЛАМ ПОЕЗИЈА	553
Звездана Пековић „БЕЛИ КРИН“ ДОРИНЕ ВОЈИНОВИЋ	555

	ДУХОВНОСТ	557
Методије Марковић, Небојша Ђокић ЕПИСКОПИ СУФРАГАНИ		559
Зоран Стевановић СВЕШТЕНИК РАДОСАВ С. ЂОРЂЕВИЋ, ПАРОХ ЛУЖАНСКИ, СРЕЗА МОРАВСКОГ ОКРУТА АЛЕКСИНАЧКОГ		563
Драган Николић ОБНОВА ЦРКВЕ СВЕТОГ ГЕОРГИЈА У СЕЛУ СЕДЛАРУ ЕПАРХИЈЕ БРАНИЧЕВСКЕ		569
Владан Матић ЦРКВА „СВЕТА ПЕТКА“ ВЕЛИКА КРУШЕВИЦА		579
Марко Стевановић ВЕРУЈУЋИ У ВАСКРСЕЊЕ ХРИСТОВО ВЕРУЈЕМО У ОБНАВЉАЊЕ ЉУДСКОГ ДОСТОЈАНСТВА		583
	ДОКУМЕНТИ	587
Мато Муља, Небојша Ђокић REGISTAR SAOBRAĆAJNIH AVIONA JUGOSLAVIJE 1951 - 1989. GODINE		589

THE CONTENT

JUHOR	11
Dušan Rašković HISTORICAL GEOGRAPHY OF SCORDISCUS IN THE AREA OF CENTRAL POMORAVLJE, TOPOGRAPHY AND FINDINGS	13
Živojin Andrejić THE VILLAGE OF GLEDIĆ, GLEDIĆ MOUNTAINS AND THE SERBIAN - DUBROVNIK VLASTELA GLEDIĆ?	25
Nebojša Đokić, Olivera Dumić CHURCHES IN DONJI TEMNIĆ - CHURCHES IN VARVARIN, ORAŠJE, BOŠNJAN AND GORNJI KATUN	31
Dorđe Petković CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE SPIRITUAL SPACE OF TEMNICS	71
ART HISTORY	103
Aleksandra Dimitrijević THE APPEARANCE OF BALKAN ANCHORITES IN THE GRAČANICA EXONARTHEX AND THE SIG- NIFICANCE OF THEIR CULT IN THE PERIOD AFTER THE RENEWAL OF THE PEC PATRIARCHATE	105
Ivica Marković THE GENESIS OF THE ICONOGRAPHY OF DIVINE WISDOM IN THE MONUMENTS OF THE AR- CHITECTURAL EPOCH OF NEMANJIĆ DYNASTY IN THE FIRST HALF OF THE 14TH CENTURY	111
Nebojša Đokić, Ana Mitić Stošić MONASTERY OF THE TRANSFIGURATION OF THE LORD IN KOZJI DO	129
ETHNOLOGY	139
Ivica Todorović A REVIEW OF THE PHENOMENON OF ANTI-SERBISM AND SOME OF ITS CONSEQUENCES	141
Konstantin Rahno WANDERING LIGHTS AND STORMS: SOULS OF THE DEAD ON THE ROOF	171
Katica Naglić EASTER CUSTOMS IN STARČEVO AND OPOVO	179
HISTORY	191
A. Prohnenko, A. Kaliničenko THE HUNGARIAN CONQUEST OF THE LEADER ALMOSH OF THE SLAVIC PRINCIPALITY OF THE DUKA LABORTS - THE REAL HISTORY OF THE POPULATION OF THE UPPER POTISJE OF THE END OF IX - EARLY X CENTURIES. OR ANOTHER REGIONAL MYTH?	193
Dragan Zajić STORAGE OF MONEY OF EMPEROR UROŠ FROM KOSMAJ	205
Dimitri Atanasov KOSOVO GIRL. BRIEF HISTORY AND IDEOLOGY OF THE VISUAL IMAGE	209
Jovan Vučić DESPOT JOVAN UGLJEŠA AND THE ESTABLISHMENT OF POWER OVER SER REGION	223
Slavoljub Bojić MILOSAV PETKOVIC BRALJINAC WARRIOR, JUDGE, POLITICIAN	231
Miroslav Popović INSIGHTS TO THE LIFE OF THE COURT AND THE MUNICIPALITY OF THE COUNTY OF VALJEVO IN THE 1840S	239
Maja Vidović POLITICAL CONDITION IN EYALET BOSNIA IN THE FIRST HALF OF THE XIX CENTURY (UNTIL THE FIRST CAMPAIGN OF OMER - PAŠA LATAS)	245
Dimitrije Živanović THE MISSION OF OMER PASHA LATAS IN SOUTH SLAVIC REGIONS	259
Momčilo Isić LITERACY IN THE TIMOC REGION AT THE END OF THE 19TH AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY	273

Kristian Jerić THE HISTORY OF THE VICINAL RAILWAY FROM SOMBOR TO STARI BEČEJ UNTIL THE FIRST WORLD WAR	285
Suzana Jugović PROPAGANDA BEFORE THE SECOND BALKAN WAR FROM THE PERSPECTIVE OF THE SERBIAN PRESS	305
Danko Mihajlović POLITICAL CONDITION IN THE FOČA DISTRICT IN THE AGE OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENIANS 1918-1929 YEARS	311
Ivan Becić PARAČINSKA BANKA A. D. BETWEEN TWO WORLD WARS	333
Zoran Stevanovic, Milan Petrovic, Sinisa Golubovic LIFE AND WORK OF ROSE LERINC, PROFESSOR OF THE STATE TEACHER SCHOOL IN ALEKSINAC	343
Vanja Uzelac CAMP IN BACKA TOPOLA DURING THE SECOND WORLD WAR	349
Snežana Aleksić TRANSFORMATION OF CAPITAL AND OWNERSHIP OVER CAPITAL IN SOUTHEAST SREM FROM THE MIDDLE OF THE 18TH CENTURY TO THE PRESENT	357
Dejan Antić, Ivan Gruden Milentijević SIGNIFICANCE OF MEMORIAL COMPLEXES BY EXAMPLE MEMORIAL COMPLEX „12. FEBRUARY “	385
Aleksandar M. Gajić MILAN OBRENOVIĆ I UNAPREĐENJE SISTEMA BEZBEDNOSTI KRALJEVINE SRBIJE 1897 – 1899: VOJNE REFORME	391
Ercan KARAKOÇ, Ali Serdar METE MACHINE GUNS IN THE OTTOMAN ARMY AND BALKAN WARS EXPERIENCE	401
Nebojša Đokić AEROPLANS BPEREGUET 19 IN THE SERVICE OF THE AIR FORCE OF THE KINGDOM JUGOSLAVIA	413
Jurij Pašaluk RENAULT R 35 AS A VISIBLE DEMONSTRATION OF THE WISHES OF THE FRENCH MILITARY AND THE CRUEL REALITY	441
Aleksej Hlopotov THE MOST VORACIOUS TANK IN THE SOVIET UNION	445
Ivan Kočin WAR OF MINES ON RAILWAY RAILS	451
Robert Miler OPERATIONS OF THE 4TH ARMY 1945 WITH SPECIAL REFERENCE TO ACTIONS DURING THE RIJEKA OPERATION	465
Olivera Dumić CONTRIBUTION TO KNOWLEDGE OF WORKING TECHNIQUES MODERN INTELLIGENCE SERVICES	477
JUHOR INSCRIPTION	
	485
Katarina Vučić TRANSPOSING HISTORY IN THE WORK OF JAKOV IGNJATOVIĆ	487
Golub Jašović ONOMASTICS OF THE VILLAGE VELIKA KRUŠEVICA NEAR REKOVAC	497
Zoran Vučić “DUŠAN’S MARRIAGE” - MYTHOLOGICAL AND LEGENDARY SUBTEXT	507
Srđan Slović HABERMAS’ CRITICAL THEORY OF THE SOCIETY	517
Zorica Sorak PERSONAL NICKNAMES IN THE VILLAGES OF KOPANIC AREA IN THE MUNICIPALITY OF LEPOSAVIĆ	523
Aleksandra Jović THE WORLD AS A RESTLESS FIELD (PICTURE OF THE CITY IN THE POETRY OF VASKO POPA)	535
Marija Zaputil LEXEMES THROUGH TIME	541
Slavica Jovanović EPIC SERBIA AND KOSOVO MOTIFS IN LJUBIŠA ĐIDIĆ’S POETRY	543
Đorđe Petković ANA MITIĆ STOŠIĆ, <i>SMELLS OF PARADISE</i> , WRITERS ASSOCIATION, VRANJE, 2019	551

Ana Mitić Stošić BRACA BLAM POETRY	553
Zvezdana Peković “BELI KRIN” BY DORINA VOJINOVIĆ	555
SPIRITUALITY	
557	
Metodije Marković, Nebojša Đokić SUFFRAGAN BISHOPS	559
Zoran Stevanović PRIEST RADOSAV S. ĐORĐEVIĆ, PARISH OF LUŽANSKI, MORAVA SECTION, ALEKSINAC DISTRICT	563
Dragan Nikolić RENOVATION OF THE CHURCH OF ST. GEORGE IN THE VILLAGE OF SEDLAR, DIOCESE OF BRANIČEVO	569
Vladan Matić CHURCH “SAINT PETKA” VELIKA KRUSEVICA	579
Marko Stevanović BELIEVING IN THE RESURRECTION OF CHRIST WE BELIEVE IN THE RESTORATION OF HUMAN DIGNITY	583
DOCUMENTS	
587	
Mato Mulja, Nebojša Đokić REGISTER OF YUGOSLAV AIRLINER 1951-1989	589

ЖҮХОР

Мирослав Поповић
научни сарадник
Одељење за историју
Филозофски факултет у Београду

ПРИЛОЗИ ИЗ ЖИВОТА НАЧЕЛСТВА И СУДА ОКРУГА ВАЉЕВСКОГ 1840-ТИХ

Апстракт: Циљ рада је да представи случајеве из живота Начелства и Суда Округа ваљевског, као одраз функционисања државних институција у унутрашњости Србије 1840-тих.

Кључне речи: Ваљево, Начелство Округа ваљевског, Суд Округа ваљевског

Као најстарија ваљевска институција, Ваљевски суд је основан 1804. године, два месеца после ослобођења Ваљева у Првом српском устанку, са задатком да одржава ред и ограничава самовољу појединаца. Први суд у обновљеној Србији је основао прота Матеја Ненадовић и саставио први закон према којем су доношене пресуде. Овај суд је вршио судску, управну и полицијску функцију, а закон према којем су доношене пресуде садржао је одредбе искључиво кривичног и војно-кривичног карактера. Суд је премештен из бившег немачког шанца у Кличевцу у само Ваљево. *Урежденије за Суд вароши Ваљева и Ваљевске нахије* издао је Савет јануара 1809. године. Суд је укинут од септембра 1813, када су Турци окупирали Србију, до априла 1815, када је Ваљево ослобођено од Турака. Пошто је 1815. кнез Милош, према закљученом миру са Турцима, укинуо све окружне магистрате, од 1815. до 1821. и 1822. године судске послове у Србији обављале су управне власти, тј. сеоски и варошки кнезови, срески и нахијски кнезови, а врховну власт је вршила Кнежева канцеларија у Крагујевцу и кнез Милош Обреновић. Јула 1823. године Милош је актом упућеним Јеврему Обреновићу, заповеднику Ваљевске и Шабачке нахије, наредио да се успоставе нахијски судови у Ваљеву и Шапцу. Даље од цркве, која се налазила близу двора Јеврема Обреновића у Ваљеву, на северној страни, налазио се

Магистрат нахије Ваљевске. Кнежевски конак (судска зграда) подигнута је 1824. године и налазио се у дворишту зграде Окружног суда у Ваљеву, која се 70-тих година 20. века налазила у Карађорђевој улици и била изграђена почетком 20. века.¹

Прве судије Ваљевског суда је изабрао народ на Народној скупштини на Рељином пољу, маја 1804. године, а остале чланове суда у првој половини 19. века постављао је шеф државе. Судије које је постављао кнез Милош били су сеоски, кнежински и нахијски кнезови, виђенији људи, који су добро познавали народ. Чланови суда су у почетку били неписмени, а за правилно функционисање судова ангажовани су писмени писари или секретари, који су испрва већином били из Војводине, попут дугогодишњег секретара Ваљевског суда Василија Јовановића и писара Николе

¹ М. Поповић, *Стање Суда Округа Ваљевског 1844. године*, у: Јухорски запис: тематски зборник, уредници Ивица Тодоровић, Голуб Јашовић, Иван Бецић, Љубиша Васиљевић, Својново-Крушевац, 2018, 102; М. Перишић, *Ваљево, град у Србији крајем 19. века (1870-1903)*, Ваљево, 1997, 136-137; О. Гавриловић, *Ваљевски окружни суд 1815-1865* (Посебна издања / Српска академија наука и уметности, 459. Одељење друштвених наука, 72; Извори српског права, 3), Београд, 1973, 3; Ј. Вујић, *Ваљевски суд 1804-1827*, Гласник Историјског архива Ваљево 1 (1966), 9-64; М. М. Поповић, *Судство у Кнежевини Србији (1839-1869): организација и основе судског поступка*, Београд, 2016, 16-17, 23. О Окружном суду у Ваљеву в. и *Dva veka prvog suda u Valjevu: posvećeno 200-godišnjici osnivanja prvog suda u Valjevu*, priredila Snežana Radić, Beograd, 2004; *Valjevski okružni sud : 1809-2009*, priredio Zdravko Ranković, Valjevo, 2009.

Јухорска чтенија

Антоновића. Међу службеницима Ваљевског суда 1841. године налазимо двојицу писара, Атанасија, сина Јеврема Ненадовића, који је унапређен у секретара, и Николу Антоновића, који је из Ужичког премештен у Ваљевски окружни суд. Обојица су завршили нормалне (основне) школе и по неколико разреда гимназије, а знали су и стране језике. Најважнији чланови Ваљевског окружног суда у првој половини 19. века били су прота Матеја Ненадовић, Јовица Милутиновић, Јован Симић Бобовац, Гаја Дабић, Јеврем Ненадовић и други. Када је, после смрти члана Ваљевског окружног суда и старешине Среза тамнавског Павла Симеуновића крајем 1838, кнез Милош поставио за старешину среза, којем је припадало и Ваљево, капетана Аксентија Срећковића, народ се супротставио овом избору. Кнез Милош је новог старешину наметнуо и наредио члану Ваљевског окружног суда Гаји Дабићу да спроведе наредбу и да сазна ко је стајао иза противљења народа Тамнавског среза. Још једна занимљивост догодила се када је 1843. године кнез Александар Карађорђевић, путујући по Србији, јула месеца прошао кроз Ваљевски округ. Државном савету су поднети на одобрење рачуни о кнежевом трошку у Ваљевском округу, и Савет је констатовао августа 1843. да су трошкови велики и претерани, јер у то време је Александар био ван дужности шефа државе, а дефинитивни Портин берат којим је потврђен избор Александра за кнеза стигао је у септембру 1843.²

У периоду 1815-1820. године, од устанка до појаве установе судова у држави кнеза Милоша, истиче се апсолутна надлежност полицијске власти за све државне послове, полиција је судила све грађанске и кривичне ствари осим случаја смртне казне. Успостављањем судова у време кнеза Милоша, полиција губи судску власт. Нахијски (окружни) судови називани су до маја 1835. године ма-

2 М. Поповић, *Стање Суда Округа Ваљевског 1844. године*, 103; О. Гавриловић, *Ваљевски окружни суд 1815-1865*, 10-12; Р. Љушић, *Историја српске државности II*, 112-113; Ј. Милићевић, „Уставобранитељски режим 1842-1858“, у: *Историја српског народа V-1*, Београд, 1981, 261. В. и О. Гавриловић, „Ваљевска нахија 1816-1838“, *Гласник Историјског архива у Ваљеву I* (1966), 65-86.

гистратима, а од тада до септембра 1837. године исправничествима, када им је враћен претходни назив. Исправничества су била мешавина судских и полицијских власти, у градовима су вршила локалну полицијску власт, а у окупационим судили грађанске и кривичне ствари. Уставом из 1838. године полицији је одузета судска и велики део административне власти. Истим уставом основане су три врсте судова: у свакој општини „примирителни“, у сваком округу по један првостепени и у престоници један апелациони суд.³ Такође, устав је одредио и надлежност окружних и реских старешина. Кнежевим указом 1839. године постављени су окружни начелници свих 17 округа Кнежевине Србије. Јула 1839. издата су „наставленија“ окружним, реским и општинским властима за вршење државне управе. Према *Устројенију окружних начелстава* из јула 1839. године, у надлежност полицијских власти спадала је и брига за јавни ред и мир, одбрана и заштита народа од злочинаца, скитница и развратника, истрага кривичних дела.⁴

Према Уставу из 1838. и *Устројенију о окружним начелствима и главним дужностима реских начелника*, од 12. јула 1839, установљено је Начелство Округа ваљевског са седиштем у Ваљеву. Чинили су га начелник, помоћник, писар и благајник. Каснији назив гласио је Начелство Округа ваљевског. У његов састав улазили су следећи срезови: Колубарски, са седиштем у Мионици, Подгорски, са седиштем у Каменици, Тамнавски, са седиштем у Ваљеву, и Посавски, са седиштем у Убу. Састојао се од четири одељења: полицијског, казначејног, санитетског и војног. Начелство је вршило надзор над радом реских начелства, старало се о јавном реду и миру и супротстављало се хајдучији. Према наредбама министарстава, а нарочито Министарства унутрашњих послова, у чијој је ресорној надлежности било, обављало је послове прикупљања пореза и послове везане за војску, надзора над трговином, индустријом, саоб-

3 Р. Љушић, *Законодавни рад Првог намесништва (1839-1840)*, *Историјски гласник I-2* (1981), 118-119.

4 D. Alimpić, *Policija*, у: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka III*, Zagreb, 1928, 535-536; Lj. Popović, *Načelstvo Okruga šabačkog 1839-1890*, *Arhiv Srbije*, Beograd, 1974, 10.

раћајем и пољопривредом.⁵

* * *

У раду који је пред нама представимо неколико случајева из живота Суда и Начелства Округа ваљевског из 1840-тих година, који одражавају путеве функционисања ових институција власти у унутрашњости и њихову спрегу са властима у Београду, Државним саветом и кнезом. У питању су случајеви прекомерне потрошње прописаних добара, начин на који су обезбеђиване зграде за смештај државних институција у Ваљево, оправка наведених зграда, затим суђење службеницима окружних и среских начелстава, уз осврт на начин опремања просторија самог Суда.

На почетку, треба навести да је Комисија за тумачење Устава из 1838. године, која је обилазила Кнежевину, приликом посете ваљевском окружном начелству и суду, 27. септембра 1839, рад обе установе оценила као беспрекоран и заслужан похвале.⁶

Министарство правде је јула 1841. године обавестило Државни савет да је Суд Округа ваљевског, који је за огрев имао предвиђених 130 кола дрва, потрошио додатних 85 кола, а да претходно није тражио одобрење више власти. Државни савет је септембра исте године одлучио да Суд из сопствених средстава за прошлу годину набави 85 кола дрва, те да се исти Суд мора задовољити са одређених 130 кола, у случају да не може да докаже да има потребе за већом количином дрва. Кнез Михаило Обреновић је децембра 1841. писао Савету да у решавању овог случаја узме у обзир и Извештај Суда Округа ваљевског, који је Министарство правде послало кнезу, из којег се видело да су узрок повећане потрошње дрва биле апсане, у којима није било фуруна, те се у њима много више трошило. Савет је

јануара 1842. године одговорио кнезу да остаје при свом решењу да Суд треба да плати вишак потрошених дрва из своје касе, јер је било више судова ништа боље смештених од ваљевског, а ниједан није потрошио толику количину дрва, што је говорило да дотични Суд није водио рачуна шта се ради са дрвима, нити их је сам штедео. Са овом одлуком се сагласио и кнез фебруара 1842.⁷

Према писму министра финансија Павла Станишића Државном савету из јануара 1842, Јеврем Ненадовић⁸ је дуговао државној каси суму од 2.000 талира, уз камату. Овај дуг био је осигуран код Окружног суда у Ваљево његовом кућом, а пошто дужник није имао другог начина да исплати дугове према држави, молио је да се наведена кућа искористи за подмирење дуга, а уз молбу министру финансија послао је и процену куће, коју су извршили вештаци и потврдио Окружни суд. Начелство Округа ваљевског се још 1841. године жалило да је зграда у којој је било смештено у лошем стању, да није изграђена на државном земљишту, већ на плацу Тодора Ристића из Палежа, а највише на то да је зграда Начелства премештањем варошана преко Колубаре остала у старој вароши и била доста удаљена од Окружног суда. Са тиме су биле повезане неугодности у вези са слањем апсеника на извршење телесне казне, те је било потребно да се нова зграда за Начелство изгради на плацу где је био и Окружни суд. Мишљење министра финансија било је да се у кућу Јеврема Ненадовића смести Начелство и Окружни суд, дотадашња зграда Начелства да се прода, а судска зграда да се уступи среском начелнику. Савет је препоручио министру финансија да са Јевремом Ненадовићем ступи у нову погодбу, да би се иста кућа за потребе државе могла добити под повољнијим условима, него што је била процена која је узета пре неколико година. Начелник Округа ваљевског је фебруара 1842. писао Министарству финансија да је

⁷ Ваљевски суд потрошио 85 кола дрва више него што му је било одобрено, у: Б. Перуничкић, *Град Ваљево и његово управно подручје 1815-1915*, Ваљево, 1973, 495-497.

⁸ Јеврем Ненадовић (1793-1896) био је син Јакова Ненадовића, политичар, војвода ваљевски и тамнавски, председник Апелационог суда и државни саветник.

⁵ Начелство Округа ваљевског – Ваљево (1839-1944)1841-1944, <http://istorijskiarhiv.rs/sites/default/files/PODACI/materijali/IST%20BELESKA/link-nacelstvo%20okrug%20valjevskog.htm> (приступљено 15.4.2019). В. и: Р. Љушић, „Политичке струје у Кнежевини Србији у време Првог намесништва (1839-1840): осврт на Ваљево“, у: *Ваљево кроз векове 1*, приредили Марија Исаиловић, Синиша Бранковић, Ваљево, 1993, 294-310.

⁶ Р. Љушић, „Политичке струје у Кнежевини Србији у време Првог намесништва (1839-1840): осврт на Ваљево“, 295.

Јухорска чтенија

Јеврему Ненадовићу предложено да нешто смањи цену куће, а он је пристао да је смањи за 200 царских дуката. У међувремену је установљено да кућа није изгубила ништа од своје вредности, и да кошта много више од 2.000 дуката. Наиме, према ранијој процени кућа је вредела 2.200 дуката и смањењем цене од 200 дуката, дошло се до задовољавајуће цифре за све у износу од 2.000 дуката. Са тиме су се сложили Савет и кнез марта 1842. године.⁹

Начелник Округа ваљевског, Јеврем Гавриловић, писао је Министарству унутрашњих послова јула 1843, жалећи се што није постављена калдрма испред зграде у којој су смештени Суд и Начелство, те се вода од киша и топљења снега у пролеће сливала у темеље. Такође, прозори зграде нису имали капке, те су били незаштићени од невремена, услед којих је на згради било разбијено до 15 окана, па је Начелство молило постављање калдрме и прозора са капцима. Министарство унутрашњих послова, под Илијом Гарашанином, тражило је податке о површини коју је било потребно покрити калдрмом и броју прозора на које је требало поставити капке, уз предрачун трошкова ових послова. Начелство је је послало податке, и изнело да би цена калдрмисања износила 250 гроша за материјал и 280 гроша за рад мајстора. За 36 крила потребних за 18 прозора, Начелство није могло начинити предрачун, јер није било столара у месту. После потраге за мајсторима, Начелство је послало податке да би постављање капака коштало 950 гроша, али да капци, какве су правили тамошњи мајстори, не би одговарали лепоти зграде. Министарство унутрашњих дела је фебруара 1844. тражило решење од Државног савета у вези са постављањем капака на прозорима Начелства у Ваљеву.¹⁰

Министар унутрашњих послова Илија Гарашанин писао је Државном савету фебруара 1844. године и навео да је зграда Јеврема Обреновића, у којем

9 Откуп куће Јеврема Ненадовића за државне потребе, у: Б. Перуничкић, Град Ваљево и његово управно подручје 1815-1915, 497-500.

10 Поправка зграде Округног начелства и Суда у Ваљеву, у: Б. Перуничкић, Град Ваљево и његово управно подручје 1815-1915, 555-557.

се налазило Начелство, постајала све више неупотребљива. Наиме, зграда се све више и више урушавала, кров на њој је пропао и прокишњавао, а ограда око зграде пала. Начелство Округа ваљевског је је поднело извештај да је за оправку наведене зграде било потребно 9.596 чаршијских гроша и да би се после оправке могла издавати за кирију од 5 талира месечно. Начелство је било мишљења да поменута зграда треба да се прода на лицитацији и да се добијеним новцем подигне окружна школа, чија је зграда била пред урушавањем. Савет и кнез су истог месеца 1844. одлучили да се зграда што пре прода, а да новац припадне државној каси, пошто је држава сама од свог новца купила другу зграду за Начелство и Суд, а те трошкове је требало да од својих средстава поднесе Округ ваљевски.¹¹

Познат је инвентар Суда Округа ваљевског из фебруара 1844. године. Суд је поседовао сребром окован и позлаћен крст, Јеванђеље са украсним корицама, те марамичу за њихово покривање. Од правних аката, Суд је имао *Устав и Зборник закона, уредби и уредбених указа*, а у суду су била и два портрета бившег кнеза Милоша Обреновића. Што се тиче намештаја, Суд је био опремљен столом за заседање, на којем су се налазили вага и звонце, по једним столом за секретара, писара и практиканта, а поред тога постојала су још два стола. Од канцеларијског материјала постојале су 5 перница са мастионицама, 2 пара маказа, 3 лењира, 2 перореза. У Суду се налазило 6 кожних столица, 4 столице преплетених сламом и 6 столица од храстовог дрвета. Постојали су и 4 чирака, 2 сандука окована гвожђем, један за судске приходе, други за пупиларне масе, храстов сто са печатом и пресом, архива од 18 преграда за писма и акта од 1823. до 1839. године, 2 ормара за држање канцеларијских ствари и протокола, 2 гвожђа са лаким ланцима, 15 букагија, 1 велики ланац, велика секира, земљана кадионица, 2 ћупа са мастилом, 2 метле, четка за чишћење столова и 2 браве од врата собе заседања и канцеларије.¹²

11 Продаја куће Јеврема Обреновића у Ваљеву, у: Б. Перуничкић, Град Ваљево и његово управно подручје 1815-1915, 563-565.

12 Списак ствари у Суду Округа ваљевског, у: Б. Пе-

Новембра 1844. године, на заседању Суда Округа ђупријског, донета је пресуда у кривичном поступку против начелника Округа ваљевског Јеврема Гавриловића, помоћника Јована Миловановића, среских начелника тамнавског и колубарског Павла Гудовића и Николе Ракића. Међу њима је настао сукоб и међусобне несугласице, те су наведени чиновници поступали противно својим дужностима, постојећим законима и уредбама. У контексту предмета био је и иступ кмета села Дивци, Милутина Ерића, и осталих становника наведеног села, који су својим сажитељима Нићифоровићима начинили штету разграђивањем и сечењем њиховог забрана.

Начелник Гавриловић је удаљен од вршења дужности на три месеца и лишен плате за тај период, а потом је требало да се у истом звању премести у други округ. Такође, Гавриловић је био дужан да исплати трошкове Ивану Нићифоровићу из Диваца и да државној каси плати 15 талира за 15 грмова сирове шуме, одсечених у Општини дивачкој. Ваљевски начелник је имао да надокнади половину комисијског трошка, половину канцеларијских трошкова и половину судских трошкова у износу од 533 гроша. Гавриловић је отворио „штафетално“ писмо упућено вишој власти, за које је извесни Весовић дао експедитору Мијатовићу 72 гроша, те је исту своту Гавриловић морао да врати поштанској каси.

Помоћник ваљевског начелника Јован Миловановић такође је, одлуком Округног суда, требало да се у истом звању премести у други округ и да плати 255 гроша и 20 пара комисијског трошка и 10 гроша њених канцеларијских трошкова, те 2 гроша и 2 паре за канцеларијске трошкове Суда. На исти начин кажњен је и Павле Гудовић, начелник Среза тамнавског, а Никола Ракић, начелник Среза колубарског остао је у свом дотадашњем звању. Дивачки кмет, Милутин Ерић, имао је да плати одштету Ивану Нићифоровићу за посечене грмове, да одлежи три месеца у оковима при Начелству Округа ваљевског и да се за стално лиши звања кмета. Становници села Дивци требало је да начине ограду коју су раз-

градили Ивану Нићифоровићу. Кмет села Пакље, Стеван Ракић, остао је у свом звању, а начелник Гавриловић имао је да плати њему и његовом друштву, које је учествовало у пописивању пореских глава, 5 цванцика за потрошено сено које је донесено за њихове коње.

Према одлуци Суда, ниједно лице које је учествовало у комисији која је пописивала пореске главе претходне зиме, није било дужно да одговара за тада учињени трошак, начелник Гавриловић није морао да одговара у вези са прирезом Ваљевске општине, ни у вези здравнице која је испијена у част митрополита Петра Јовановића. Начелство Округа Ваљевског је требало да добије озбиљан укор и опомену на правилно вршење дужности од стране Министарства унутрашњих послова, због својих незаконитих поступака у случају покојног кмета Јеремије Срећковића из Белошеваца и Јевте Драгићевића из Табановца.¹³

Апелациони суд је у другом степену размотрио пресуду Суда Округа ђупријског децембра 1844. године. Начелник Гавриловић, пошто је премештен у Крајински округ, што се сматрало казним поступком, решењем Апелационог суда ослобођен је од сваке даље казне, с тим да је морао да плати све новчане накнаде и трошкове. Апелациони суд се сложио са казнама које је изрекао првостепени суд помоћнику Миловановићу и тамнавском среском начелнику Гудовићу, с тим што наведени нису морали да плате досуђену накнаду комисијских трошкова. Пет цванцика за потрошено сено кмету села Пакље, Стевану Ракићу, требало је да плати сеоска општина. Према одлуци Апелационог суда, над чиновницима Начелства Округа ваљевског није требало применити укор наведен у пресуди првостепеног суда, пошто им је за све њихове иступе већ досуђена казна. Помиловањем кнеза Александра Карађорђевића, из септембра 1845, Павле Гудовић, тамнавски срески начелник, није премештен у други округ, већ је остао у Ваљевском.¹⁴

13 Извод суђења у кривичном поступку начелнику Округа ваљевског Јеврема Гудовића, помоћнику начелника Јовану Миловановићу, начелнику Среза тамнавског Павлу Гудовићу, и начелнику Среза колубарског Николи Ракићу, у: Б. Перуничкић, *Град Ваљево и његово управно подручје 1815-1915*, 612-614.

14 Исто, 615-616.

руничкић, *Град Ваљево и његово управно подручје 1815-1915*, 561-562.

Јухорска чтенија

* * *

Из изнесених случајева можемо донети неколико закључака. Држава је у случају прекомерне потрошње добара од стране институција власти захтевала оправдане разлоге и није била вољна да такве ствари препусти случају, те је захтевала надокнаду из касе институција које су „пробиле“ дозвољене лимите. Водило се рачуна од стране виших инстанци државних власти о смештају и потребама државних институција на локалном нивоу, тражиле су се повољне прилике и ситуације да се та питања реше, по могућству, у спреси са тренутним околностима и државним пословима у округу. Излазило се у сусрет оправкама и уређењу институционих здања, колико је било могуће, са тежњом да се ипак не расипају државна средства. Суд Округа

ваљевског био је опремљен скромно, али је имао најпотребнији намештај и средства, за вршење свакодневних дужности, мада је добар део њих био у лошем стању. У случају суђења окружном и среским начелницима, видљиво је да су првостепени судови реаговали на неправилности у вршењу дужности, локалне свађе и размирице и кажњавале носиоце окружних власти, да би Апелациони суд у другом степену пресуде досуђене њима донекле ублажио. Из тога проистиче да су носиоци локалних државних власти до неке мере били заштићени, али да је држави било у интересу да локална власт функционише у складу са својим дужностима, прописаним законима и уредбама.

Summary

INSIGHTS TO THE LIFE OF THE COURT AND THE MUNICIPALITY OF THE COUNTY OF VALJEVO IN THE 1840S

In this article several cases are presented from the life of the Court and the Municipality of the County of Valjevo in the 1840s. These cases show us the functioning patterns of government institutions in the inland Serbia and their interaction with the higher state authorities in Belgrade, the State Council and the Prince. Cases analyzed in this article are considering excessive consumption of prescribed goods, the way in which buildings were provided for the accommodation of state institutions in Valjevo, the repair of these buildings, and the trial of county officials, with a view to the manner of furnishing the premises of the County Court itself.

